

A czeŕstochowai Fekete Mária ábrázolásai és tisztelete Magyarországon

Czeŕstochowa a lengyelek – századunkra nemzetközi jelentőséggé vált – nemzeti kegyhelye már alapításában is szoros szálakkal kötődik a magyar katolicizmushoz, Magyarországhoz.

Czeŕstochowa Jasna Gora-i kolostorát ugyanis 1382-ben Márianosztráról kiindulva magyar pálos szerzetesek alapították. Amíg a magyar pálos rendtartomány az évszázadok viharában kétszer is megsemmisült – előbb a török pusztításai, később II. József császár, a kalapos király korlátozó intézkedései következtében –, addig a czeŕstochowai kolostor fokozatosan a pálos rend legfontosabb zárdájává vált. Híres kegyképe szintén a korabeli magyar kapcsolat révén került Lengyelországba. A Mária-ikont Opuliai László, Nagy Lajos király rokona, Magyarország nádora, később Lengyelország helytartója ajándékozta a czeŕstochowaiaknak. Királyi eredetűre utalnak a kép hátterét díszítő Anjou-liliomok. A viharos lengyel történelem során a kegyképpé emelkedett Mária-ikon a Regina Poloniae (Lengyelország Királynéja) nevet kapta. Tisztelete különösen a XVII. századtól erős, bár czeŕstochowai zarándoklatokat már a XV. század elejétől ismerünk. A főbúcsúja május 3-án, a Lengyelek Nagyasszonya ünnepén van. A zarándokok száma már a XVII. században több tízezer, ez századunkra évi egymillió fölé emelkedett. Nagyon népszerűek máig, s azok voltak az elmúlt évtizedek alatt is a Varsóból és más városokból a czeŕstochowai Fekete Máriához vezető gyalogos zarándoklatok, amelyeken magyarországi fiatalok is rendszeresen részt vettek és részt vesznek.

Magyarországi búcsúok a történelmi, a gazdasági és a dinasztikus kapcsolatok miatt az elmúlt évszázadokban is sűrűn felkeresték Jasna Gorát. A zarándokok neveit a középkor óta egy kódexbe vezették. A névsorban több magyar főurat is találunk. Homonnai Drugeth ungvári főispán például 1552-ben a kegyhelyen Szent Anna tiszteletére oltárt építtetett. Egy másik magyar főúri asszony, Bánffy Dorottya három lányával és fiával együtt beiratkozott az itteni Szűz Mária Társulatba.

Az újabb kutatások megállapították, hogy a hársfalpra festett ikon egy jeles itáliai festő: Simone Martini alkotása, akinek szoros kapcsolata volt az Anjou-családdal. A keleti, Hodigitria típusú képen Mária bal karján tartja áldást osztó fiát, a gyermek Jézust, akinek bal kezében könyv látható. A Fekete Mária néven ismert ábrázolás nemcsak a lengyelek királynéja lett, hanem a pálos szerzetesek patrónája is. Másolatát lehetőleg minden pálos rendi templomban elhelyezték. A pálosok török hódoltság utáni magyarországi talpra állásakor így került a másolatokból több helyre hazánkban is.

Rövid írásomban ezekről a másolatokról, s a körülöttünk kibontakozott búcsús tisztelet-ről kívánok szólni: elsősorban Márianosztráról, a pálos rend egykori, középkori kolostoráról és vázlatosan Sopronbánfalva templomáról.

A pálos remeték márianosztrai kolostorát Nagy Lajos király alapította a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére. Innen származik neve is: Maria Nostra, a mi Máriánk. A török hódoltság idején elnéptelenedett kolostort romjaiból Széchenyi György esztergomi érsek építtette újjá, aki 17 000 forintos alapítványával lehetővé tette, hogy 1718 és 1721 között felépüljön a régi helyén a templom. Az ekkor már élő rendi szokás szerint itt helyezték el a czeŕstochowai kegykép másolatát, a pálosok patrónájának képét, hogy évszázados kultusza, oltalmazó ereje kisugározzék a kolostor körzetére, hogy minél több Mária-tisztelöt vonzzon ősi fundusukra. A kegykép népszerűségét bizonyítják a különböző fogadalmi jegyek, amelyeket a zarándokok ajánlottak föl hálából, valamint az ünnepélyes megkoronázás, amely 1749. augusztus 31-én történt. Legújabb megkoronázása 1983. október 2-án volt, amikor Lékai László primás, esztergomi érsek a magyar koronával ékesítette föl a képet. A márianosztrai kegyképet 1720 körül Laskivi Cyprián pálos szerzetes festette. Előképe a czeŕstochowai kegykép.

A prototípus jelentésrétegeit a másolatok, köztük a márianosztrai kép is képviselik. A kegykép legendája szerint – a Hodigitria típusokhoz hasonlóan – maga Szent Lukács evangélista festette, mégpedig a názáreti Szent Ház Szent József által készített asztalajára. Annyi bizonyos, hogy a besötétült ikonok mindig azt a képzetet keltik a szemlélőben, hogy már a messzi évszázadokban készültek. Esetünkben mégis inkább az arcok és a kezek tudatosan festett tónusáról van szó, amiért is Fekete, illetve Szerecsen Madonnának nevezték

el. Bibliai értelemben a feketeség a súlyos megpróbáltatások jelképe, amint a gyakran Máriára alkalmazott Énekek énekében olvashatjuk: „Fekete vagyok, de szép, Jeruzsálem leányi... Ne nézzetek engem, hogy feketés vagyok, mert a nap szintelenített meg engem: az anyám fiai harcoltak ellenem.” (I. 4–5.) A bibliai idézet beteljesedését érezhették Mária tisztelői a képrombolás harcok éveiben éppúgy, mint a huszitizmus és a protestantizmus küzdelmeiben. Mária arcán a kardvágás nyoma ennek az ellenséges érzületnek az emléke.

Sobiesky János lengyel király, amikor 1683 szeptemberében a török hadaktól szorongatott Bécs megmentésére fölvonult, magával vitte a kegykép egyik másolatát, amely előtt imáit végezte. A szeptember 12-én bekövetkezett győzelem palládiuma – a passauai Segítő Mária mellett – a czechochowi Istenanya lett. Ezért hagyta a győztes hadvezér emlékül a csata színhelyén, a kahlenbergi kápolnában az általa tisztelt ikont, amely ma is ott (Kahlenberg ma Bécs egyik elővárosa) látható.

A czechochowi kegykép kultuszának jelentősebb emlékei Magyarországon a következők: a pesti Egyetemi, egykor pálos templom főoltárán rézlemezre festve, a papai Nagyboldogasszony, egykor pálos templom főoltárának kegykép-változata, az egervári plébániatemplom főoltárán. Mellékoltárokon pedig a pesti Rókus-kápolnában, a terézvárosi plébániatemplomban, a bajai ferences templomban, a bölcskei és perkáti plébániatemplomokban láthatók. A kismartoni ferences templomban kegyoltár. Legnevezetesebb változatát, amely ma is élő és virágzó kultuszt von maga köré, a szeged-alsóvárosi ferences templom bejáratánál a jobb oldali oltáron látjuk, amelyet Morvay András szegedi festő készített 1740-ben. (E képről és e képhez írta Juhász Gyula szépséges versét: a Fekete Mária címmel.) II. Rákóczi György felesége, Báthori Zsófia által alapított kassai jezsuita templom falán a czechochowi kegykép feltehetőleg az alapítónőtől származó XVII. századi másolata függ.

A hazai másolatok közül emeljük még ki a sopronbánfalvi képet, amely körül jelentős búcsús tisztelet bontakozott ki!

A sopronfalvi, Szent Wolfgang (Farkas) tiszteletére szentelt középkori kápolnát a pálos rend kapta meg a XV. század végén. A török előrenyomulás miatt Bécsűjhelyre menekült pálosok 1614-ben tértek vissza, s elkezdtek templomuk és kolostorok újjáépítését. Ettől az időtől kezdve Mária ünnepein tömegesen keresték fel Nyugat-Magyarország lakosai a kegyképet.

A díszesen faragott rokokó keretben lévő Mária-kegyképen az évszázados áhítat jeleit a ráaggatott ékszerek és koronák egyaránt bizonyítják. Feltehetőleg a kegykép már a XVI. században az ottani pálosok tulajdonában volt. A czechochowi kegyképnek legkorábbi hazai másolata.

Dr. Szilárdfy Zoltán

A magyarpolányi kálvária

Ha valaki a 8-as főúton, vagy a Budapest–Szombathely vasútvonalon Ajka mellett utazva észak felé tekint, a Bakony halmai között egy elkülönült kis hegyre lesz figyelmes. Csúcsát egytornyú templom koronázza, de ebből a távolságból is jól látható, hogy a felvezető út mentén más kisebb építmények is állnak. Ez a falu fölé magasodó magyarpolányi Kálvária-hegy.

1. A középkorban Polányként emlegetett falu a bakonybéli bencés apátság birtoka volt. Bencés templomáról 1256-ban emlékeznek meg. 1545-ben Podmaniczky Rafael foglalja el, majd 1557-ben Várpalota várához csatolják. 1564-ben Thury György birtoka. 1696-ban a ciszterci rend zirci apátsága szerzi meg és birtokolja egészen a második világháború utánig.

A község lakói a reformáció alatt felvették az új hitet. Templomukat 1661-ben építették. 1725-től református prédikátora és tanítója is volt a községnek. Bár Polány szerzetesi birtok, még 1747-ben is szünetelt a katolikus vallásgyakorlat. A reformátusok ellensúlyozására ezért a rend Sziléziából és Felső-Ausztriából német ajkú katolikusokat telepített be, akikhez szórványosan szlovákok és horvátok is csatlakoztak. Ez utóbbiak később elnémetesedtek. Telepedésük helyét 1752-től Németpolánynak, a régebbi falurészt Magyarpolánynak hívták. Az utóbbi lett 1899-től a kettős falu hivatalos neve.